Categorie: Geloof en levensbeschouwing

Tag: Enkele Aspecten van het Chabad Chassidisme, Geloven en weten,

Enkele Aspecten van het Chabad Chassidisme

Dr. Nissan Mindel

INLEIDING

De Joodse G'dsdienst regelt ieder stadium van het leven en werken van de Jood, van de wieg tot het graf. De Joodse G'dsdienst is niet iets dat los staat van of toegevoegd is aan het Joodse volk; het is de essentie zelf van het Joodse volk, zowel zijn levenswijze als zijn leven, omdat Joods bestaan zonder de Joodse G'dsdienst eenvoudig ondenkbaar is.

De Joodse G'dsdienst werd bijna gelijktijdig aan het volk gegeven met z'n vrijheid als een onafhankelijke natie.

De G'ddelijke Openbaring op de Berg Sinai had slechts zeven weken na de Uittocht van het volk Israël uit Egypte[1] plaats.

De G'ddelijke Openbaring op de Berg Sinai vond plaats in aanwezigheid van het hele volk Israël. 600.000 mannen, tussen de 20 en 60 jaar oud, waren getuige van de gebeurtenis, behoudens de vrouwen en kinderen (van boven de 60), en de menigte vreemde slaven en edelen die het volk Israël begeleidden ten tijde van de Uittocht. Alles bij elkaar waren er verscheidene miljoenen ooggetuigen van het Geven van de Tora op de Berg Sinai. Dus is het vaste geloof van de Jood in de Tora en in een geopenbaarde G'dsdienst, niet een zaak van simpel geloof, maar een van absolute overtuiging. Om Maimonides te citeren (*Hilchot Jesodee Hatora*, Hdst. 8):

'Niet wegens de wondertekenen die Mozes deed, geloofde het volk Israël in Mozes… maar bij de Openbaring op de Berg Sinai, toen onze eigen ogen – en niet die van een vreemde – zagen; toen onze eigen oren – en niet die van een ander – hoorden, het vuur, de donder en de bliksem binnentrad en de wolk binnentrad en de Stem tot hem sprak en we hoorden, 'Van aangezicht tot aangezicht heeft G'd tot je gesproken…', waren zij tot wie Mozes gezonden was, getuigen van zijn profetie…'.

Maimonides gaat verder en zegt dat als een of andere 'profeet' zou trachten de profetie van Mozes te weerleggen door enig soort van 'bewijs', dat we dan niet naar hem moeten luisteren, want het zou hetzelfde zijn alsof iemand zou trachten ons te overtuigen, tegengesteld met onze eigen ogen en oren. We zouden zijn 'bewijs' moeten beschouwen als niets anders dan bedotterij en bedrog.

De schrijver van *Sefer Hachinoech*[2] zegt in zijn voorwoord:

'Het is een vaste werkwijze van alle beschaafde volkeren in de wereld de getuigenis van twee of meer getuigen als een afdoend bewijs te beschouwen, zelfs als iemand dan ter dood veroordeeld wordt… Dat is de reden dat G'd de Tora aan het volk Israël gaf in aanwezigheid van 600.000 mannelijke volwassenen, zodat ze getuigenis van het feit zouden kunnen afleggen'.

‘En voor de generaties vanaf de Openbaring op de Berg Sinai tot aan onze tijd, al die generaties Joden, die zelf de Openbaring niet meegemaakt hebben maar erover gehoord hebben van hun vaders en grootvaders, voor die generaties is het aanvaarden van de Tora niet slechts een zaak van vertrouwen en traditie, maar een feit, waarvan de authenticiteit doorlopend bevestigd is door de dagelijkse gebeden en het in acht nemen van de geboden door het hele volk Israël, generatie na generatie’.[3]

De schrijver van *Sefer Hachinoech* betoogt dat het dwaas en onredelijk is wanneer iemand dit historische bewijs verwerpt en besluit het geheel zelf te beredeneren. Menselijke onderzoekingen hebben niet eens de geheimen van de fysische krachten die in de natuur verborgen zijn, doorgrond, laat staan dan de metafysische, die grotendeels buiten het bereik van het menselijk intellekt liggen.

De fundamentele punten[4] betreffende de Tora en de G'ddelijke voorschriften zijn: dat G'd, Die de Tora aan het volk Israël heeft gegeven door middel van Mozes, de Eerste Oorzaak is – zonder begin of einde – Die alle bestaande dingen geschapen heeft uit niets (*creatio ex nihilo*) en dat er niets is wat Hij niet kan doen; dat Hij geen helpers heeft van welke soort ook; dat Hij alle daden van de mens kent en hem beloont overeenkomstig diens daden; dat de mens door het in acht nemen van G'd’s geboden een eeuwigdurend geluk zal verdienen; dat de Tora gegeven werd samen met de uitleg ervan, dezelfde die we nu hebben door overlevering van Talmoed (zowel de Babylonische als de Palestijnse) en in de verscheidene andere werken van de vroege Joodse wijzen zoals Sifri, Sifra, Tosefta en Mechilta enz. [5].

De Tora bevat 613 G'ddelijke geboden, die betrekking hebben op elke mogelijke fase van het Joodse leven. Deze wetten worden verdeeld in 248 geboden – *moet*, en 365 verboden – *moet niet*. Eerstgenoemde, zeggen onze wijzen (*Tanchoema Hakaddoem Tetsee*; *Gemara Makot* 23b), zijn in aantal gelijk aan het aantal organen van het menselijk lichaam; laatstgenoemde aan het aantal bloedvaten (en ook aan het aantal dagen van het zonnejaar). Oppervlakkig gesproken kan men zeggen dat het aantal van de positieve en negatieve geboden belangrijk is, omdat ieder G'ddelijke plicht vervult. Wanneer we de 248 geboden in acht nemen en wanneer we geen enkele van de 365 verboden overschrijden – zoals we nu geneigd zouden kunnen zijn te doen ten gevolge van het verlangen dat onverbrekelijk met het bloed verbonden is – blijft elk van onze bloedvaten vrij van verontreiniging. Door alle G'ddelijke voorschriften in acht te nemen veroorzaken wij dus dat het gehele menselijke organisme zich verheft boven het peil van het dierenrijk en dat het het hoogste vlak van de menselijke volmaaktheid bereikt.

De 613 G'ddelijke geboden zijn slechts de voornaamste wetten van het wetboek van de Jood. Elk van deze wetten bestaande uit verschillende voorschriften die staan in de Mondelinge Leer (Talmoed, etc.), die we nu in een gerangschikte en beknopte vorm hebben in de *Sjoelchan Aroech*[6]. Deze wetten zijn definitief; zij kunnen niet veranderd worden en iedere hervorming van de Joodse religie is in strijd met de geest van de Tora en het Jodendom.

Overeenkomstig hun directe doel worden de geboden[7] over het algemeen geklassificeerd in twee hoofdgroepen: a) Wetten betreffende menselijke relaties, en b) Wetten betreffende de plichten van de mens tegenover de Schepper.

Alhoewel de ethische waarde van de wetten betreffende menselijke relaties, zoals ze vastgesteld zijn door de Tora, zelfs niet bestreden wordt door diegenen die niet geneigd zijn te geloven in een geopenbaarde religie, zijn vele wetten betreffende het dagelijkse gedrag van de Jood moeilijk te begrijpen zelfs voor hen die bereid zijn de Tora te aanvaarden als het woord van G'd. Voor de oningewijden lijken sommige wetten misschien irrationeel en uit de tijd in de huidige wereld. Iedereen echter met enig idee van het algemene gewicht en doel van de

geboden, zal beter weten. Wanneer men verklaart te geloven in G'd en in een geopenbaarde G'dsdienst, maar tegelijkertijd de geboden kiest overeenkomstig zijn eigen oordeel, dan doet men, volgens Maimonides, er aanspraak op, 'volmaakter dan de Schepper'[8] te zijn.

Het is duidelijk dat de twee groepen a) en b) die hierboven vermeld staan onderling nauwe betrekkingen hebben en onderling afhankelijk zijn. Want wanneer ethiek en moraal niet gebaseerd zijn op het idee van G'd en de Tora, zijn ze op z'n minst gezegd abstrakte ideeën, die geen criterium hebben waaraan ze getoetst kunnen worden. Ethiek wordt een betrekkelijk en veranderlijk begrip: wat door de een als 'ethisch' beschouwd wordt, wordt door de ander als 'onethisch' gezien en wat door de vorige generatie als 'zedelijk' beschouwd is, wordt door de huidige misschien als 'immoreel' ervaren. Men kan zonder meer stellen dat het scheiden van ethiek en religie de wortel vormt van het kwaad dat de ene wereldramp na de andere veroorzaakt heeft.

Aan de andere kant betekent 'vroomheid' een trouw blijven aan G'd en een navolgen van G'd, wat achtereenvolgens betekent dat men zoekt en in praktijk brengt een liefhebbende vriendelijkheid, oordeelvelling en rechtvaardigheid. Maar er kan geen werkelijke 'vroomheid' zijn, tenzij men zich strikt houdt aan de wetten betreffende de menselijke relaties, zoals ze door Tora voorgeschreven zijn.

Door de geboden op zijn eigen wijze in veertien[9] groepen te klassificeren maakt Maimonides duidelijk, dat alle G'ddelijke voorschriften, zonder uitzondering, een doel hebben, nl. de vervolmaking van het lichaam en de ziel, aangezien een zuivere ziel zich alleen maar in een zuiver geweten kan bevinden.[10]

Het is onnodig te zeggen dat het welzijn van het lichaam alleen maar verkregen kan worden als het wordt nagestreefd op een manier die wordt voorgeschreven door de Tora, waarin de wetten die betrekking hebben op deze zaak zo zorgvuldig en precies mogelijk behandeld worden. Deze wetten, met inbegrip van die betreffende Kasjroet, het houden van de Sjabbat, liefdadigheid en alle sociale en ethische voorschriften, vormen het grootste deel en de kern van de Tora en leiden tot werkelijke morele volmaaktheid. Men kan echter de hoogste volmaaktheid niet anders bereiken dan door het vervullen van *alle* voorschriften die in de Tora staan.

In zijn slotopmerkingen bij de *Gids* zegt Maimonides:

'…de volmaaktheid welke de mens in werkelijke roem kan dragen, wordt door hem bereikt, wanneer hij zich heeft verworven – voorzover dit voor de mens mogelijk is – de kennis van G'd, de kennis van Zijn Voorzienigheid en van de manier waarop deze Zijn schepsels beïnvloed in hun voortbrengselen en voortbestaan. Wanneer hij zich deze kennis heeft verworven, zal hij vast van plan zijn altijd liefhebbende vriendelijkheid, oordeelvelling en rechtvaardigheid te zoeken en zo G'd na te volgen'.

Hier zien we wederom hoe in Maimonides' uiteenzetting de twee groepen wetten, nl. die betreffende de menselijke relaties en die betreffende de plichten van de mens tegenover de Schepper, in wisselwerking staan en in een cirkel werken.

In de citaten van Maimonides die hierboven staan, kunnen we ook het idee vinden, dat het ten uitvoer brengen van de voorschriften van wezenlijk belang is als een middel om een helder verstand en een hoger begrip van G'd te krijgen, een begrip dat ook herhaaldelijk in de Chabad-filosofie benadrukt wordt. Want de voorschriften zijn de Wil van G'd en aangezien 'G'd's Wil en Zijn Essentie een enkelvoudige eenheid vormen'[11], bereikt men de hoogste eenwording met G'd door Zijn geboden te gehoorzamen.

Bovendien wordt, zoals we later zullen zien (Hoofdstukken II en VII), deze eenwording met G'd door het in acht nemen van de voorschriften bereikt, ongeacht het feit of degene die ze in acht neemt wel of niet de diepere betekenis ervan ‘begrijpt’.

In de loop van de volgende verhandeling zal een analyse worden gemaakt van de algemene betekenis en doelstelling van de G'ddelijke geboden. Deze algemene betekenis en doelstelling zijn door de schrijver afgeleid uit de voornaamste bronnen van de Chabad filosofie. Er zal niet getracht worden de betekenis van één op zichzelf staand gebod uit te leggen; evenmin maakt de schrijver er aanspraak op in de loop van deze korte verhandeling een uitputtende analyse te verschaffen van alle geheime betekenissen en funkties van de G'ddelijke voorschriften, waarover geschreven is: ‘Mijn gedachten zijn niet gelijk aan uw gedachten’ (Jesaja 55:8) en ‘Kunt ge dan door te zoeken G'd ontdekken?’ (Job 11:7).[12]

Hopelijk echter, zal deze korte schets het de leek toch in hoge mate mogelijk maken de diepere betekenis van de G'ddelijke voorschriften in het algemeen te begrijpen.

Noten (Inleiding):

1. De Uittocht vond plaats op 15 Niesan 2448 (1312 voor de gewone jaartelling). De Openbaring op de Berg Sinai vond plaats op 6 Siewan, zeven weken later.
2. *Boek van de Opvoeding*, een werk betreffende de grondregels van het Jodendom – gerangschikt overeenkomstig de wekelijks gelezen delen van de Tora – dat de grondregels van hun waarde uitlegt. De schrijver, Rabbi Aharon Halevi van Barcelona leefde in de 13e eeuw (hij stierf omstreeks 1290).
3. *Derech Emoena*, pag. 127, N.Y. 1955, door Rabbi Menachem Mendel uit Lubavitch (1789–1866), kleinzoon van Rabbi Shneur Zalman; hij staat bekend onder de naam de ‘Tsemach Tsedek’.
4. Voor een meer uitputtende studie over dit onderwerp zie Maimonides, *Commentaar op de Misjna*, Sanhedrin hdst. Chelek; eveneens *Sefer Haikkariem* door Jozef Albo, *Emmoenot Wedeot* door Rav Saadja Gaon, etc.
5. *Sefer Hachinoech*, inleiding.
6. *Gedekte Tafel*, samengesteld door Rabbi Jozef Caro (1488–1575), aangevuld in de *Mappa* (‘Tafelkleed’) door Rabbi Mozes Isserles (Remo), een tijdgenoot.
7. Deze klassificatie is zeer oud, zoals bv. in de laatste Misjna van *Joma*: ‘Voor overtredingen die begaan zijn door de mens tegenover G'd, schenkt de Grote Verzoendag vergeving, maar voor overtredingen begaan door de mens tegenover zijn medemens, schenkt de Grote Verzoendag slechts vergiffenis als hij het met zijn medemens heeft bijgelegd.’
8. Maimonides, *Gids*, III XXXI.
9. Ibid. XXXV.
10. Ibid. XXVII.
11. Maimonides, *Hilchot Jesodee Hatora*, 2:10. 12. *Tanja* hdst. 2. De *Tanja* (de naam is ontleend aan het eerste woord van het boek) is het voornaamste filosofische werk van Rabbi Shneur Zalman van Liadi, waarin de grondbeginselen van het Chabad Chassidisme uiteengezet worden. Het wordt ook wel genoemd Likoetee Amariem (Verzameling Gezegden) of Sefer-sjel-Benoniem (Boek van de Gemiddelden). Voor het eerst gepubliceerd in 1797, zeer veel keren herdrukt en o.a. in het Engels en het Frans vertaald. De beste verbeterde uitgave werd in 1900 in Wilna gepubliceerd, welke zonder verandering vele keren herdrukt is. Een nieuwe Engelse uitgave, met noten en commentaren, is in 1975 verschenen.

    De schrijver, Rabbi Shneur Zalman ben Baroech, talmoedist, wetsgeleerde en filosoof, stichter van het Chabad Chassidisme en schrijver van de (Rav’s) Sjoelchan Aroech, werd in 1745 te Liozna in Rusland geboren en stierf in 1813 bij Koersk in Rusland. Andere werken van hem zijn onder meer Tora-Or (Licht van de Tora), Bioeree Hazohar (commentaren op de Zohar), Siddoer met commentaren etc. Zie voor een lijst van de Chassidische werken van de vroege generaties van Chabad leiders: Some Aspects of Chabad Chassidism, blz. 28-29. (Zie noot 5, hdst. II).

Hoofdstuk I: Zelfbeperking En G'ddelijke Discipline

Discipline, of dat nu in het leger, op school of thuis is, heeft tot doel dusdanige voorwaarden te scheppen, dat de best mogelijke resultaten bereikt kunnen worden. De soldaat, de student of het kind begrijpt misschien niet de noodzaak van alle, uiterst precieze regels en voorschriften waaraan hij onderworpen is. Op het eerste gezicht lijken zij misschien niets anders dan beperkingen van zijn persoonlijke vrijheid. Desondanks is het even nuttig voor hem zich aan dit wetboek te onderwerpen dat hij in het geval dat hij de volledige implicaties van elk van deze regels en voorschriften wel zou kennen.

Wanneer het kind opgroeit, of wanneer de soldaat zich op het slagveld in vijandelijk vuur bevindt, zal hij het gewicht van zijn 'gedwongen' training beseffen en zullen er geen strafmaatregelen nodig zijn om het wetboek, dat hij tevoren zo onwillig volgde, kracht bij te zetten. Tot hij echter in staat is de discipline, die met oog op zijn welzijn vastgesteld is, op zijn verdiensten te beoordelen, moet hij het zonder vragen aanvaarden.

De geboden vormen wat hun meest elementaire funktie betreft evenzo Tora's disciplinair wetboek, dat door G'd voor het menselijk ras op papier is gezet. De eerste voorwaarde voor de geboden is dan ook een absolute onderwerping van de mens aan de wet van G'd – *kabbalat ol malchoet sjamajiem* – een zich onderwerpen aan het juk van de Hemelse Heerschappij. Bij Chabad wordt deze onderwerping een graad verder doorgevoerd, nl. tot *bittoel hajeesj* – overgave, hetgeen bewerkstelligd wordt door een rijpe overdenking van de grootheid van G'd, Zijn hoge verhevenheid en overweldigende majesteit; want in de aanwezigheid van de Almachtige G'd moet de mens een gevoel hebben van verpletterende onbelangrijkheid en nederigheid.

Tegelijkertijd echter, is z'n hart vervuld van een hartstochtelijke hunkering naar de G'ddelijke majesteit, en van een verlangen om zich aan Hem te hechten. Het is dus zo, dat de mens zich bewust wordt van een reeks emoties betreffende G'd, zoals vrees, eerbied, liefde, aanbidding, overgave enz., en deze emoties, die alle afkomstig zijn van het verstand, komen tot uitdrukking in en worden bevredigd door het in acht nemen van de G'ddelijke voorschriften; het gevoel van vrees zal hem er van af houden de G'ddelijke verboden te overtreden en het gevoel van liefde zal hem ertoe brengen alle geboden van de Tora met toewijding te vervullen.[1]

Als de mens een geestelijk wezen zou zijn, zou hij zich voortdurend bevinden in een toestand van *kelot hanefesj* – het verlangen van de ziel om zich te hechten aan de Almachtige, hetgeen het bestaan van zijn G'ddelijke ziel in een aards lichaam onmogelijk zou hebben gemaakt. Maar de mens is niet op die manier gemaakt. Hij is een synthese van het aardse en het hemelse, aangezien hij bestaat uit een aards lichaam en een hemelse ziel.

Het aardse lichaam is onderhevig aan alle aardse begeerten en genoegens, welke hij gemeen heeft met alle dieren. Maar de mens is onderhevig aan verleidingen waaraan geen enkel dier onderhevig is. Terwijl het dier er louter naar zal streven zijn natuurlijke behoeften te bevredigen, die voorgeschreven worden door zijn instincten voor voortbestaan en vermenigvuldiging, zal de mens daarentegen geneigd zijn tot het in buitensporige mate bevredigen van deze zelfde behoeften. Zo'n te grote toegeeflijkheid betekent zowel de ondergang van het lichaam als de geest en de G'ddelijke geboden zijn de beste beveiliging tegen zo'n zelfvernietiging.

Nu is het natuurlijk zo dat G'd de mens zou hebben kunnen scheppen als een 'volmaakt' schepsel, vrij van alle verleiding, en niet bij machte om ook maar enig kwaad te doen. Hij zou de mens hebben kunnen maken vol van broederlijke liefde en totaal niet in staat enig slecht gevoel, afgunst of haat te koesteren.

Klaarblijkelijk was dit echter niet het G'ddelijke doel. Het was niet G'd's wens dat deze wereld bewoond zou worden door een ras van robots. Het was de wens van G'd om de mens de vrije wil te geven om zowel goed als kwaad te doen en het is G'd's verlangen dat de mens zijn slechte neigingen onderwerpt en goed doet.

Het is niet opmerkelijk, wanneer een engels niets dan goeds doet, maar het is wel opmerkelijk, wanneer de mens, die bestaat uit een fysiek lichaam dat doordrenkt is met aardse begeerten en verleidingen, zijn slechte neigingen overwint en ze onderwerpt om G'd te aanbidden.

Maar zonder G'd's hulp zou het bijna onmogelijk zijn voor de mens om zijn ziel de overwinning te laten behalen over zijn lichaam. Daarom heeft G'd ons de Tora en de geboden gegeven; daarom ook heeft Hij ons begunstigd met een G'ddelijke ziel en een verheven verstand.

Hierin zit echter ook een groot gevaar. Aangezien de G'ddelijke ziel van de mens deze de heerschappij geeft over alle andere schepselen en over de natuurkrachten, kan de mens zijn grote macht gemakkelijk misbruiken en toepassen op een wijze die niet overeenkomt met de wil van G'd, want heeft G'd hem niet de vrije wil gegeven om te doen als hem behaagt?

Het is des te waarschijnlijker dat de mens op het verkeerde pad raakt, omdat hij zich er niet altijd van bewust is dat er een Allerhoogste Meester is, of omdat – als er een is – Hij Zijn meesterstuk, de wereld, niet heeft overgelaten aan Zijn uitverkoren schepsel de mens (zoals sommige mensen ons willen doen geloven). Vanwege het G'ddelijke plan of doel van de Schepping (waarvan we in een later hoofdstuk langduriger melding zullen maken) zullen onder invloed van het najagen van stoffelijke genoegens de G'ddelijke macht en het altijd-toeziend Oog zorgvuldig verborgen moeten worden voor de menselijke waarneming (anders zou het erg gemakkelijk zijn om goed te zijn). Ten onrechte komt de mens er daardoor misschien toe te denken dat er geen Hogere Autoriteit is. Door het vermogen dat de mens heeft om de krachten van de natuur voor zijn gebruik aan te wenden, krijgt hij misschien het gevoel dat hij belangrijk is, wat grenst aan pure arrogantie. Zulke - onjuiste - denkbeelden zouden de mens het onbeperkte verlof geven te doen zoals hij wil, zolang hij de macht ertoe heeft. Inderdaad hebben de technische ontwikkelingen en het wetenschappelijk gebied bereikt heeft, de morele en ethische vooruitgang zo ver achter zich gelaten, dat het resultaat geweest is het voortbrengen van moderne diktators en tirannen die in wreedheid en barbaarsheid alles wat de oude 'onbeschaafde' en onwetenschappelijke wereld ooit voortgebracht heeft, overtreffen.

De G'ddelijke geboden zijn daarom in de eerste plaats bedoeld om te werken als een beteugeling van de mens, zodat hij niet te ver reikt. Ze herinneren hem eraan dat hij niet de bezitter van de wereld is, maar louter de beheerder ervan. Hem is door de 'landheer' toevertrouwd het landgoed te beheren. Hij moet het helpen ontwikkelen en geen schade of vernieling veroorzaken.

Het is duidelijk dat iemand die de G'ddelijke geboden als zodanig aanvaardt, deze met ernst, geloof en nederigheid ten uitvoer brengt, niet gauw tot verslechtering van karakter zal geraken. Door de daad van het ten uitvoer brengen van een G'ddelijk gebod alleen al wordt de mens zich bewust van het bestaan van G'd en wordt hij herinnerd aan de aanwezigheid van G'd. Hoe vaker hij de G'ddelijke voorschriften nakomt, des te vaker zal hij aan G'd herinnerd worden, totdat het besef van G'd voortdurend bij hem zal zijn als een tweede natuur.

Er zijn trouwens een aantal geboden die in het bijzonder gezien worden te dienen 'om te herinneren', als 'tekenen' of als 'aandenken'. Het gebod om schouwdraden te dragen b.v. is om te herinneren aan alle geboden van G'd (Num. 15:39). De Tsitsiek zijn als een onderscheidingsteken dat door de koning gegeven wordt om de trouw van de drager jegens hem[2] aan te duiden of als een uniform dat de drager herinnert aan zijn rang en speciale

plichten. Een Mezoeza dient als embleem of ‘familiewapen’ van een Joods huis. De Sjabbat, met haar verboden betreffende alle soorten werk en vele andere beperkingen, is een ‘teken’ van of ‘aandenken’ aan de Schepping en de wonderbaarlijke bevrijding uit Egypte[3]. Natuurlijk is dit niet het enige doel van deze geboden, want zij hebben evenals alle andere geboden vele diepe betekenissen en funkties, ons bekende en ons onbekende. (Sommige diepere betekenissen van de voorschriften zullen in de volgende hoofdstukken uitgelegd worden). Maar deze geboden benadrukken wel op duidelijke wijze dat de voorschriften fundamenteel de funktie vervullen van wetboek van G'ddelijke discipline.

We hebben reeds vermeld dat de geboden in algemene zin leiden tot het opvoeden van de mens in zelfbeperking. Gematigdheid is een van de mooiste eigenschappen van de Jood. Het Chabad Chassidisme legt veel nadruk op dit punt; het beveelt gematigdheid aan in natuurlijke begeerten, hartstochten en zelfs in taalgebruik. Het is duidelijk dat wetten als kasjroet bedoeld zijn om ons te oefenen in onthouding, behalve dan dat ze ook de best voorstelbare gezondheidswetten vormen.

Maar Chabad gaat nog verder door aan te sporen tot gematigdheid zelfs betreffende toegestane zaken. ’Wat verboden is mag men niet doen; wat toegestaan is behoeft men niet te doen’[4] want een te grote toegeeflijkheid in toegestane zaken is eveneens schadelijk, zij het niet zo schadelijk als toegeeflijkheid in niet toegestane zaken. Zelfbeperking is een zaak die zeer moeilijk na te komen is en het eist een voortdurende waakzaamheid.

‘Het is werkelijk een grote en moeilijke strijd om z’n kwade neiging, die als een vlammend vuur brandt, te onderdrukken… en ieder mens moet overeenkomstig zijn niveau in het dienen van G'd bij zichzelf nagaan en peilen of zijn dienst aan G'd evenredig is met deze moeilijke strijd… Betreffende het positieve dienen (gebed, zegenspreuken, dankgebed, Tora-studie, liefdadigheid, enz.) moet men een vastbesloten en meedogenloze poging doen de hindernissen die door de ’dierlijke ziel’ in de mens worden opgeworpen en die de mens afhouden van de meest volledige concentratie en vroomheid te overwinnen… en diegene die zich ertoe dwingt de Tora een beetje meer te bestuderen dan zijn natuurlijke neiging is, (of om een beetje meer geld voor goede doeleinden te geven dan gewoonlijk), die heeft reeds een kleine strijd gewonnen… Evenzo moet men, wat betreft het zich onthouden van slechte dingen, zich verre houden van ijdele kletspraatjes en men moet geen ongunstige opmerking maken over iemand anders, zelfs niet als het erom gaat zichzelf van blaam te zuiveren… en in het bijzonder moet men op zijn hoede zijn in gevallen waar geen daadwerkelijk verbod bestaat, maar waar het woord van onze geleerden van toepassing is: ‘en jullie zullen heilig zijn’, (Lev. 21:6) – heilig jezelf (door onthouding) in de toegestane dingen (Jewamot 20a).’[5]

Het is dikwijls moeilijker om zelfbeperking te betrachten betreffende toegestane zaken, dan betreffende verboden zaken, omdat er in het eerste geval geen wettelijke beperking is. Maar zelfs toegestane zaken verbinden zich met kwaad tenzij ze gewijd worden aan de dienst van G'd. Wanneer iemand bijvoorbeeld kosjer voedsel eet, niet met het doel sterk te zijn om G'd te dienen, maar voor eigen bevrediging en plezier, dan verbindt de energie die dit voedsel afkomstig is, tijdelijk ten goede aan de ‘kwade krachten’, totdat de persoon in kwestie besluit deze energie voor iets goeds aan te wenden. Dit is niet het geval wanneer men treife voedsel eet. Dan verbindt de ‘treife’ energie zich *permanent* met het kwaad en wordt pas bevrijd ‘in het einde der dagen’, wanneer G'd de ‘dood’ voor altijd zal vernietigen (Jesaja 25:8) en wanneer de onreine geest uit het land verdreven zal worden (Zecharja 13:2) – tenzij de overtreder gedurende zijn leven komt tot een volledig en absoluut berouw. De basisuitdrukkingen *moetar* – toegestaan, en *asoer* – verboden, zijn afkomstig van werkwoorden die respectievelijk ‘los-gemaakt’ en ‘geboeid’ betekenen, waarbij de eerstgenoemde term aanduidt, dat de energie

zich zowel met ‘goed’ als met ‘kwaad’ kan verbinden en de laatstgenoemde term het permanent ‘geboeid’ of ‘gevangen genomen’ door het ‘kwaad’ aangeeft.

We kunnen zien met welk een diepe ernst de Chabad filosofie de kwestie van zelfdiscipline in ieder stadium van het leven van de Jood benadert. En terwijl het ideaal van ‘zich te heiligen door matigheid in toegestane zaken’ de gemiddelde mens misschien moeilijk bereikbaar lijkt, zijn er de G'ddelijke voorschriften van duidelijk omschreven verboden en geboden (doe en doe niet), waardoor de mens, als hij zich eraan houdt, een flink eind op weg raakt naar de hoogste graad van heiligheid.

Samenvattend: Het vervullen van de G'ddelijke voorschriften met ernst en overgave is duidelijk een fundamentele faktor bij het morele trainen en bij de karaktervorming van de mens. Het is de eerste stap in het streven van de mens naar de hoogste geestelijke volmaaktheid.

(Noten: Hoofdstuk 1)

12. Het proces van deze geestelijke reacties wordt in de *Tanja* als volgt beschreven: De ziel bestaat uit twee samenstellende delen: het verstand (*sechel*) en de eigenschappen (*midot*). Het verstand omvat drie vermogens: Chochma (wijsheid), Bina (begrip) en Daät (kennis). Vandaar CHaBaD. De eigenschappen zijn de emoties – vrees, liefde etc. De drie vermogens van het verstand (CHaBaD) vormen de bron van de eigenschappen, aangezien deze geboren worden uit het verstand, want pas na rijpe overdenking betreffende de grootheid van de G'ddelijke Majesteit zullen vrees en liefde voor de Almachtige en alle andere geestelijke eigenschappen ontstaan. (*Tanja* 3; *Iggeret Hakodesj* 15, waar het onderwerp uitvoeriger behandeld wordt).
13. *Sefer Hachinoech* – Mitswa 386 (zie noot 2, Inleiding).
14. Zie *Shabbos en Tefillien* door Alexander Cowen, uitgegeven door Merkos L’Inyonei Chinuch.
15. *Hatomiem*, deel V, Kfar Chabad, 1971, pag. 101, genoemd een citaat van Rabbi Shneur Zalman van Liadi. 5. *Tanja*, hdst. 30, (vrij vertaald).

Hoofdstuk II: Verbinding Met G'd

De voornaamste funktie van de geboden is echter meer dan het binnen de verplichte grenzen en onder controle houden van de mens. De voorschriften hebben niet de bedoeling louter een funktie van beperking van hem te maken. Alhoewel een onvoorwaardelijke gehoorzaamheid en overgave fundamentele aspecten van de geboden vormen en de primaire voorwaarden voor het ware dienen van G'd vormen, zijn de geboden tegelijkertijd bedoeld om de vervuller ervan op een hoger plan van het dienen te brengen, door het vervullen ervan een echt gevoel van verheffing teweeg te brengen in de persoon van de lagere rang; hoe oneindig veel meer kan de mens baat vinden bij zijn ‘betrekking’ met G'd.

‘Het woord mitswa – gebod – betekent ook kameraadschap of vereniging[1] (van het Aramese tsavta – kameraadschap). Diegene, die een gebod vervult, wordt verenigd met de Essentie van G'd, Die dat voorschrift uitvaardigde. Dit is de betekenis van de Misjna (Awoth 4:2), ’De beloning voor een mitswa is de mitswa’, want de grootste beloning voor de vervuller is nu net de verbinding met G'd, wat bereikt wordt door het voorschrift te vervullen. Dit kan begrepen worden door het volgende voorbeeld: We nemen een eenvoudige, ongeschoolde man, die geen wijsheid of wat voor intelligentie bezit, in dusdanige mate dat hij zelfs niet beseft hoe ver verwijderd hij is van elk soort van wijsheid (want zelfs zo’n besef is een zekere mate van wijsheid). Voor een intellektueel van de hoogste orde, wiens hele wezen geconcentreerd is op het abstrakte weten, bestaat deze onwetende man eenvoudigweg niet… Laten we nu

aannemen dat zo'n grote geleerde deze ontwetende man vraagt iets voor hem te doen. Onmiddellijk verwerft deze man dan een bestaan zowel in eigen ogen (nu hij ziet dat hem door de grote geleerde gevraagd is iets te doen en dat hij in staat is het verzoek van de geleerde uit te voeren) als ook in de ogen van de geleerde… Het is van geen belang wat het desbetreffende verzoek is, want de belangrijke faktor is het verzoek zélf en de uitvoering ervan. Een gebod geeft dus a) een verhevener bestaan aan de funktionaris en plaatst b) de Gebieder en degene aan wie geboden wordt in een wederzijdse betrekking…'[2]

Bovendien is het effect van het vervullen van de Tora en voorschriften meer dan alleen een betrekking. De vervulling leidt tot een absolute verbinding met G'd. De voorschriften zijn de Wil van G'd, Hij wil dat we ze in acht nemen. De Tora is de Wijsheid van G'd. Aangezien 'De Essentie van G'd, en Zijn Wil en Wijsheid een enkelvoudige eenheid vormen'[2a], omdat er in G'd geen pluraliteit kan bestaan, volgt daaruit dat we door onze studie van de Tora en het uitvoeren van Zijn geboden in een absolute verbinding met G'd zijn[2].

De G'ddelijke Wil en Wijsheid worden 'gekleed' in materiële dingen, d.w.z. ze worden uitgedrukt in de G'ddelijke geboden welker vervulling slechts tot stand gebracht kan worden door het gebruik van stoffelijke objecten, te weten in Tsitsiet – wol, in Tefillien – leer, etc., objecten die in hoge mate van het G'ddelijke Wezen verwijderd schijnen te zijn. De eenwording van de mens met G'd wordt daar echter niet aangetast, want het is als bij de omhelzing van een koning waarbij het er niet toe doet hoeveel kleren de koning aan heeft, aangezien het lichaam van de koning erin zit. Evenzo, wanneer men door de koning omhelsd wordt, doet het er niet toe dat de arm van de koning in kleren gevat is[3].

Over de verreikende uitwerking van deze betrekking en verbinding met G'd zal later gesproken worden. Op dit ogenblik zullen we beschouwen hoe deze verbinding plaats vindt door de vervulling van de voorschriften en de studie van de Tora.

'De betrekking tussen het volk Israël en G'd door middel van onze G'dsdienst wordt in de *Zohar* als volgt uitgelegd: 'Drie zijn onderling samengesloten: het volk Israël, de Tora en de Heilige, gezegend zij Hij, en alle drie bevinden zich op verschillend niveau, de een hoger dan de ander, ten dele verborgen, ten dele zichtbaar.'[4]

'De betekenis van dit gezegde is dat de drie – het volk Israël, de Tora en G'd – ineengeschakeld zijn als een keten van drie ringen, waarvan het bovenste gedeelte van de laagste ring vastgehouden wordt door het onderste gedeelte van de middelste ring, en het bovenste gedeelte van de middelste ring vastgehouden wordt door het onderste gedeelte van de bovenste ring.

'Elk van de drie ringen heeft een verborgen deel en een zichtbaar deel. Evenzo zijn er zichtbare hoedanigheden en verborgen hoedanigheden bij elk van de drie: het volk Israël, de Tora en G'd…

'De aard van hun verbinding is tweevoudig:
a) De onthulde hoedanigheden van het volk Israël verenigen zich met de onthulde eigenschappen van G'd door middel van het onthulde deel van de Tora; en de verborgen hoedanigheden van het volk Israël verenigen zich met de verborgen hoedanigheden van G'd door middel van het verborgen deel van de Tora;
b) De onthulde hoedanigheden van het volk Israël en de verborgen hoedanigheden van het volk Israël verenigen zich op hun beurt met het onthulde deel van de Tora; het onthulde deel van de Tora is verbonden met het geheime deel ervan, en dit op zijn beurt verenigt zich met de onthulde eigenschappen van G'd; de onthulde hoedanigheden van G'd, tenslotte, zijn verbonden met Zijn verborgen eigenschappen en zo is de vereniging voltooid.

'Daarom volgt daaruit dat deze eenheid met G'd aanwezig is in ieder die behoort tot het volk Israël, man of vrouw, jong of oud, bekend met de Tora of onbekend ermee. Tegelijkertijd, echter, zijn er verscheidene faktoren die op het 'voelen' van genoemde eenheid invloed uitoefenen, hetzij een versterkende hetzij een verzwakkende.[5]

In het Chassidisme worden de geboden 'de kledingstukken van de ziel' en de Tora 'het voedsel van de ziel' genoemd. Net zoals stoffelijk eten en stoffelijke kleding nodig zijn voor het welzijn van het lichaam, zo zijn geestelijk voedsel en geestelijke kleding nodig voor het welzijn van de ziel.

De ziel heeft drie uitingsvormen: het denken, het spreken en het doen. Wanneer men 1) de geboden van G'd in acht neemt *met de daad*, 2) de diepere bedoeling en betekenis van de geboden bespreekt, gebruik makend van het *spraakvermogen* en 3) alles wat het verstand kan begrijpen van de diepere betekenis van de Tora begrijpt door middel van het *denkvermogen*, wordt de ziel van de mens volledig gekleed in de G'ddelijke geboden[6], en bevindt zich bijgevolg in een volmaakte verbinding met G'd.

Hoewel het bestuderen van de Tora een 'kledingstuk' is zoals ieder ander gebod, is het tegelijkertijd ook het 'voedsel' voor de ziel. Wanneer het verstand een wet uit de Tora 'verteert', neemt het de G'ddelijke wijsheid in zich op en wordt deze wijsheid, zo te zeggen, 'vlees en bloed' van de ziel zoals voedsel dat door het lichaam wordt verteerd en opgenomen. Vandaar de uitdrukking van de Psalmdichter (40:9), 'Uw Tora is in mijn ingewanden.'[7]

Deze verbinding met G'd door middel van de Tora en de geboden is voor de ziel wat vitaminen en calorieën, geschikt onderdak en kleding zijn voor het lichaam, en meer dan dat. Want terwijl de genoemde stoffelijke behoeften van het lichaam een vereiste zijn om het in stand te houden, is verbinding met G'd het meest essentiële van de mens.

Noten (Hoofdstuk 2):

1. Het engelse *to enjoin – to enjoin obedience* (gehoorzaamheid opleggen) – heeft dezelfde betekenis.
2. Rabbi Joseph I. Schneersohn (de vorige leider van Chabad) in een pastorale brief, *Hatomiem*, Deel 1, blz. 25.
    a. Zie noot 11, Inleiding.
3. 3. *Tanja*, hdst. 4. 4. Verg. *Zohar* III, 73a.
4. 5. *Tanja*, hdst. 35, 52.
5. *Some Aspects of Chabad Chassidism*, door Rabbi Joseph I. Schneersohn met een Biografische Schets door Nissan J. Mindel, uitgegeven door Machne Israel, Brooklyn, N.Y., 1961, blz. 20 en 23.
6. *Tanja*, hdst. 4.
7. Ibid. hdst. 5.

Hoofdstuk III: Het Doel van de Schepping

De vraag 'Wat is het doel van de Schepping?' heeft de aandacht van denkers en filosofen van alle tijden in beslag genomen. Deze vraag hangt in nauwe mate samen met de vraag 'Wat is de funktie van de mens in het Scheppingsplan?', en zoals kan worden verwacht, houdt Chabad zich uitvoerig met beide vragen bezig.

In het kort is de uitleg als volgt: Voordat de wereld geschapen werd, was er slechts G'd alleen, de volmaakte Eenheid, die alle 'ruimte' vulde, daarbij inbegrepen de 'ruimte' van de wereld die daaropvolgend geschapen werd.[1] G'd bleef onveranderd na de Schepping, want de vernieuwing

was er slechts in de geschapen dingen die een bestaan en leven ontvingen van Zijn Oneindig Licht,[2] nadat het Licht en het Leven van Hem afkomstig, dermate 'verzwakt en kleiner gemaakt' waren, dat zij in staat waren aardse en lichamelijke dingen te doen bestaan en beleven. Zo werden een reeks werelden geschapen, de ene 'ruimer' dan de andere, die achtereenvolgens het Licht en het Leven van de Schepper afkomstig, verborgen, totdat onze eigen materiële en stoffelijke wereld tot stand kwam, die het meeste het G'ddelijke Licht verbergt en die de allerdonkerste is, zozeer, dat het mogelijk is dat er dingen in deze wereld bestaan die zich niet aan G'd storen.[3]

Aangezien onze wereld in de keten van de Schepping de laatste en 'laagste' is, lager dan welke er geen andere is, volgt daaruit dat onze materiële wereld het hoofddoel der Schepping is.

Bovendien kan de keten van de verscheidene werelden, de ene lager dan de andere, niet geschapen zijn terwille van de hogere werelden; ten eerste is de uitstraling van het Licht van G'd daar minder dan in de oorspronkelijke toestand en ten tweede is de nieuwe toestand blijvend. Maar de keten moet geschapen zijn voor deze wereld, de laagste, waar aan de mens de macht gegeven werd de kwade krachten te onderwerpen en duisternis in licht te veranderen – een licht dat helderder zou lijken juist door dat kontrast met de duisternis – waardoor aan de mens de gelegenheid geboden wordt boven het peil van zelfs de hogere werelden uit te komen.[4]

Op gelijke wijze is af te leiden dat de mens het doel van onze wereld is, aangezien de mens het laatst geschapen werd, na achtereenvolgens het dierenrijk, het plantenrijk en het rijk van de mineralen.

Aangezien deze, onze, wereld het doel is van de G'ddelijke openbaring, en de mens het voorwerp of doel van deze wereld is, volgt daar bovendien uit dat het lot van de wereld nauw samenhangt met dat van de mens.

Onze Wijzen hebben gezegd (*Tanchoema*, Naso 16), 'G'd verlangde ernaar een woonplaats te hebben in de 'lagere' wereld.' Rabbi Shneur Zalman[5] legt dit gezegde als volgt uit: 'Het was Zijn Wil genoegen te ontlenen aan de onderwerping van de Sitera achra[6] en aan de omzetting van duisternis in licht.'[7]

'Het is de aard van het goede om goed te doen.'[8] *G'd is goed, en daarom gaf G'd de wereld en de schepselen bestaan en leven. Nu zou G'd natuurlijk bij het proces van G'ddelijke uitstraling hebben kunnen stoppen nog vóór onze wereld en de Schepping hebben kunnen besluiten met de hogere vorm van schepselen zoals engelen. Maar 'Een kaars schijnt het stralendst in de duisternis', en 'De superioriteit van het licht wordt het meest naar waarde geschat in vergelijking met de duisternis.' Het was G'd's verlangen dat Hij zelfs door aardse en stoffelijke schepsels erkend zou worden, en dat het 'licht' van G'd onthuld zou worden in deze donkere wereld door de onderwerping van de krachten van 'verzet'.*[9]

Hierin ligt de funktie van de mens. Wanneer de mens eet en drinkt, niet met het eenvoudige doel zijn honger en dorst te stillen, zoals een dier, maar met het idee om de kracht te hebben de G'ddelijke wetten te vervullen; wanneer hij niet louter zwoegt en werkt om in comfort te leven, maar om anderen in staat te stellen ook te leven – overeenkomstig het gebod van liefdadigheid – in dat geval worden het voedsel dat hij eet en verteert en de energie die hij daarvan krijgt, op de juiste wijze gebruikt, beantwoordend aan het doel stoffelijke zaken in geestelijke te veranderen.

Wanneer de mens zijn plicht en opdracht in het leven vervult, bereikt hij bovendien niet slechts wat zijn eigen doel is in het ontwerp van de Schepping – een doel dat hem is opgelegd door de

Schepper – maar helpt hij ook de rest van de wereld rond hem, daarbij inbegrepen de dieren, de organische en anorganische 'rijken', het hunne te bereiken. Want alles wat in deze wereld geschapen is, werd in 'dienst' van de mens gesteld. De mens is voor zijn onderhoud afhankelijk van de andere vormen van leven (daarbij inbegrepen het niet-levende, dat ook een 'G'ddelijke vonk' bezit, die het bezielt en in stand houdt[10]). Wanneer daarom de mens de energie die hij krijgt van bijvoorbeeld een glas melk, gebruikt om zijn opdracht in het leven te vervullen, dan hebben de koe die de melk geeft, de weide waarop de koe graast, het glas waaruit hij nu net de melk drinkt, en alles en iedereen die te maken heeft met de vervaardiging van de melk en het vervoer ervan van de boerderij naar de ijskast, hun deel bijgedragen in het bereiken van het G'ddelijk doel van de Schepping.

Omgekeerd, als de mens zijn energie gebruikt om te bedriegen of te doden of om op andere manier de wereld van G'd te schenden, heeft hij niet slechts zijn plicht en opdracht in het ontwerp van de Schepping niet vervuld, maar heeft hij ook zowel zichzelf als anderen en de wereld rond zijn aandeel schade berokkend.[11]

Om deze zaak samen te vatten: Alles wat de mens uit verteerd voedsel. Het voedsel van de mens is afkomstig van dieren, planten en mineralen. Dientengevolge is het zo dat de mens, wanneer hij zijn plicht en opdracht in het leven vervult, niet alleen zelf een hogere graad van volmaaktheid bereikt, maar dat hij ook de rest van de wereld rond hem ('zijn aandeel in de wereld') in staat stelt zich te verheffen van de lagere toestand van stoffelijkheid tot de hogere toestand van geestelijkheid. Deze wereld wordt dan werkelijk 'een woonplaats' voor de Schepper.

Noten (Hoofdstuk 3)

1. De term 'ruimte' die hier gebruikt wordt, moet niet letterlijk opgevat worden, aangezien het werkelijk bestaan van 'ruimte' een schepping is; dit is echter niet de plaats voor een nauwgezette uitwerking van het onderwerp.
2. De G'ddelijke openbaring wordt bij Chabad genoemd – 'Or En Sof'; het Licht van de Oneindige (of het Oneindig Licht), aangezien juist het essentiële van G'd helemaal onbegrijpelijk is. 'Precies zoals de ziel het hele lichaam vult en het leven geeft, zo vult G'd de hele wereld en geeft er leven aan. Maar kunnen we zeggen dat de *hele* essentie en funktie van de ziel is dat ze het lichaam in stand houdt? Hoezeer minder nog kunnen we zeggen dat de *hele* Essentie van G'd is dat Hij de werelden en alle schepselen schept en in stand houdt. Hier ligt heel wat onvatbaar voor de menselijke geest.' (*Some Aspects of Chabad Chassidism*, p. 20; zie noot 5, Hdst. II).
3. *Tanja*, hdst. 36.
4. Ibid.
5. Zie noot 12, Inleiding.
6. *Sitera achra* – 'De andere kant', de kabbalistische term voor alle kwade krachten die zich niet bevinden aan 'de kant van heiligheid'; (*Tanja*, hdst. 6).
7. *Tanja*, hdst. 36.
8. *Shaär Hajichoed Wehaemoena*, hdst. 4; zie ook *Chacham Zvi* (Responsa) 18, door Rabbi Zvi Hirsch ben Jakob Ashkenazi (1660-1718); *Sjomer Emoeniem*, 2,14, door Rabbi Jozef Irgas (1685-1730), die citaten geven van de kabbalisten.
9. *Tanja*, hdst. 36.
10. *Shaär Hajichoed Wehaemoena*, Hdst. 1.
11. *Tanja*, hdst. 37.

Hoofdstuk IV: De Bron van het Leven

G'd geeft bestaan en leven aan de wereld en aan alles wat bestaat. Hij is de Bron van alle Leven.

Iedereen en alle bestaande dingen hebben een G'ddelijke 'vonk' die ze bezielt en doet bestaan. Zou G'd ze ontdoen van deze G'ddelijke 'vonk', dan zouden ze tot niets worden. Deze 'vonk' wordt *Koach Hapo'eel Banif'al* genoemd – 'de kracht van de Schepper werkzaam in het geschapene'. Deze vonk is als een steen die naar boven in de lucht schiet, die haar koers volgt zolang de kracht van de hand die haar wierp nog werkzaam is; als deze kracht ophoudt, valt de steen terug op de grond. Aangezien G'd de dingen uit niets geschapen heeft (*creatio ex nihilo*), kunnen de geschapen dingen evenzo slechts bestaan zolang de G'ddelijke kracht die ze schiep, in hen gehandhaafd wordt. Dit is de betekenis van de woorden die we in ons dagelijks ochtendgebed zeggen, 'Hij, Die in Zijn goedheid elke dag, voortdurend, het werk van de Schepping hernieuwt'. Met andere woorden, er is een voortdurende stroom van 'leven' vanuit de Bron van alle leven - van G'd - naar deze aarde[1].

Het welzijn van de wereld hangt af van het vervullen van het G'ddelijke doel van de Schepping - nl. Dat ze dient als 'een woonplaats' voor Hem, en deze toestand kan slechts tot stand gebracht worden door het vervullen van de G'ddelijke voorschriften. Met andere woorden, door het vervullen van de G'ddelijke voorschriften doen wij een grotere stroom 'leven' op deze wereld afdalen vanuit de Bron van het Leven.

Want alle dingen bestaan door de Wil van G'd; de voorschriften zijn de Wil van G'd; de Wil van G'd is de oorzaak van deze wereld; hieruit volgt dat de voorschriften de bron van het leven zijn.

Dit betekent dat, wanneer we de G'ddelijke voorschriften vervullen, we G'ddelijke welwillendheid voor onszelf en de wereld rond ons tevoorschijn roepen. En hierin ligt de speciale betekenis van elk afzonderlijk voorschrift, een betekenis die bepaald wordt door de speciale 'reaktie' die het voorschrift teweeg brengt. Want alle voorschriften hebben, hun tegenhanger 'Boven'. Wanneer we zeggen, hun tegenhanger 'Boven'. Wanneer we bijvoorbeeld onze hand uitstrekken om de arme mens een gift te geven, dan is het zo dat G'd 'Zijn hand uitstrekt' om ons en de wereld vriendelijkheid te schenken; wanneer we de minder gelukkigen meelevend beschouwen, dan is het zo dat G'd ons en de wereld om ons heen 'meelevend beschouwt'. Natuurlijk moeten we dit niet letterlijk opvatten, want in het G'ddelijke Wezen is geen lichamelijkheid, maar de 'reaktie' is er desalniettemin. Bovendien wordt deze 'reaktie', nl. dat G'ddelijke welwillendheid neergebracht wordt door het vervullen van de G'ddelijke voorschriften, teweeggebracht, of we nu wel of niet weten wat de 'reaktie' is met betrekking tot elk voorschrift in het bijzonder.

Hetzelfde is het geval, wanneer we geen van de verboden overschrijden, waarbij de daardoor veroorzaakte 'reaktie' het opwekken is van overeenkomstige G'ddelijke krachten om de wereld te ontdoen van alle kwaad.

Zodoende heeft het vervullen van de G'ddelijke voorschriften een tweeledige uitwerking: aan de ene kant verheft het alle lichamelijke zaken tot het hoogst mogelijke niveau en tegelijkertijd doet het G'ddelijke welwillendheid op deze wereld neerkomen.

We weten misschien niet hoe en in welke vorm deze G'ddelijke 'reaktie' teweeggebracht wordt, maar we kunnen er zeker van zijn dat de inachtneming van ieder voorschrift en het zich houden

aan elk verbod een G'ddelijke ‘reaktie’ oplevert, die ons leven, welwillendheid en waar geluk brengt zowel in deze wereld als in de toekomstige.

Alhoewel dit misschien diegenen die veraf staan van de studie van de toa en het in acht nemen van de dagelijkse voorschriften als een abstrakt idee klinkt, is het iets feitelijks voor hen die wel de tora bestuderen en de voorschriften in acht nemen, want zij voelen een innerlijk geluk en een geestelijke bevrediging die niet met woorden uitgelegd, maar die gevoeld moeten worden kan worden om op hun juist waarde te kunnen worden geschat.

Dit G'ddelijke Licht in z’n onthulde of waarneembare vorm, zoals men dat over zichzelf brengt door het vervullen van de G'ddelijke voorschriften, wordt over het algemeen de ‘Sjechiena’ genoemd (G'ddelijke Aanwezigheid).

> ‘Sjechiena is ontleend aan de woorden ’Ik zal wonen tussen hen in’ (Ex. 25:8), want het is de aanvankelijke straling van het G'ddelijke Licht, dat in de werelden onthuld wordt, en van deze straling komt de individuele graag van licht en leven tot alle dingen (geschapen) overeenkomstig wat hun toekomt … Het leven en licht voortkomend uit de Sjechiena is er louter in de vorm van straling, zoals het licht dat van de zon komt (dat niet de zon zelf is); maar de Sjechiena zelf – die de oorsprong en de bron van het onthulde licht is – is iets, wat de (eindige) werelden niet kunnen verdragen. Als ze het licht van de Sjechiena zelf zouden ontvangen, zonder dat het beschermd en verborgen zou in een 'kledingstuk', zouden ze ophouden te bestaan, omdat ze zouden worden ‘geabsorbeerd’ in hun bron, zoals de stralen van de zon aan de bron verloren gaan in de zon zelf, aangezien daar geen zonnestralen gezien kunnen worden, maar slechts het zonnelichaam.

Wat is dat ‘kledingstuk’ dat de Sjechiena kan verbergen en zo ‘kleden’ dat het licht verdragen kan worden? Het zijn G'd’s Wil, Wijsheid, etc., die ‘gekleed’ zijn in de Tora en haar voorschriften… en samen daarmee komt de Sjechiena…’[2]

‘Wanneer iemand de Tora bestudeert, worden zijn ziel en zijn spraak- en denkvermogen door het G'ddelijke Licht geabsorbeerd en verenigd met het G'ddelijke Wezen in een absolute eenheid; de Sjechiena rust op zijn G'ddelijke ziel. Zoals onze Wijzen zeiden (Awot 3:6), ’Zelfs waar een enkele persoon bezig is met de studie van de Tora, is de Sjechiena bij hem’! Maar teneinde het licht en de straling van de Sjechiena ertoe te brengen ook op het lichaam en de ‘dierlijke ziel’ te rusten … is het noodzakelijk de voorschriften te vervullen die door het lichaam zelf gedaan worden, opdat de kracht van het (stoffelijke) lichaam ook opgaat in het G'ddelijke Licht en de G'ddelijke wil, en verenigd wordt met hem in een volmaakte eenheid. Dit is de (funktie van de) derde uitingsform van de G'ddelijke ziel - de daad.

Deze toegenome G'ddelijke onthulling, teweeggebracht door het ten uitvoer brengen van een voorschrift of door het bestuderen van de Tora, betekent natuurlijk niet een meervoudigheid of verandering in het G'ddelijke wezen. Zoals uitgelegd wordt in Sanhedrin (39a): Een zekere atheïst vroeg Rabban Gamliël, ‘U zegt dat waar tien Israëlieten bijeen zijn, de Sjechiena zich bevindt; hoeveel Sjechiena’s hebt u wel’? Waarop Rabban Gamliël antwoordde met een vergelijking met de zonnestralen die vele ramen binnenkomen, enz. [3].

Uit wat in dit hoofdstuk gezegd is, zal de betekenis van de woorden ‘’Ze (de Tora) is een boom van leven voor diegenen die haar stevig vasthouden’ (Prov. 3:18) beter begrepen worden. Hierin ligt het geheim van de eeuwigheid van de Jood, het geheim van zijn overleven, de kracht van zijn geest. Dat is waarom er, zolang de Jood trouw is aan zijn Tora en geloof, geen macht ter wereld is, die het Joodse volk kan vernietigen.

Noten (Hoofdstuk 4)

1. *Shaär Hajichoed Wehaemoena*, hdst. 2.
2. *Tanja*, hdst. 35, 52.
3. Ibid. hdst. 35.

Hoofdstuk V: Het Stoffelijke en het Geestelijke

We hebben al gesteld[1] dat alle dingen die in deze wereld geschapen zijn, een eigen doel hebben in het ontwerp van de Schepping, en dat de mens door het vervullen van de G'ddelijke voorschriften niet alleen de hoogste graad van volmaaktheid bereikt, maar dat hij tegelijkertijd de rest van de wereld rond hem – zijn deel in deze wereld – verheft van een lage toestand van stoffelijkheid tot de hogere toestand van het geestelijke. Met andere woorden, wanneer de mens zijn energie gebruikt overeenkomstig de G'ddelijke Wil, brengt hij automatisch een stand van zaken teweeg waarin alle andere energie welke door schepsels en objekten – in de organische en anorganische 'rijken' – geproduceerd wordt, bijdraagt tot de verwerkelijking van het G'ddelijke doel van de Schepping; en dat doel is, zeer eenvoudig uitgedrukt, de overwinning van het goede op het kwade[2].

We zullen nu dit onderwerp een beetje dieper beschouwen, teneinde een betere beoordeling te krijgen van de belangrijkheid van stoffelijke zaken (rituele artikelen, zoals Tefillien, Tsitsiet, Loelav etc.) bij het vervullen van de G'ddelijke voorschriften.

De volgorde van de dingen die op deze aarde geschapen zijn, vinden we in Genesis als volgt genoemd: de aarde of het rijk der mineralen; de flora – alle soorten planten; de fauna – alle soorten vogels en dieren; en tenslotte – de mens. Aldus hebben we een algemene klassificatie van het leven op onze aarde in de 'vier rijken': het anorganische, het planten-, het dieren- en het mensenrijk.

Deze 'vier rijken' duiden door de volgorde waarin ze genoemd worden, hun trap van ontwikkeling aan: het plantenrijk staat op een hogere trede dan het anorganische, het dierenrijk op een hogere trede dan het plantenrijk en het mensenrijk is de hoogste trede van allemaal[3].

Deze mate van ontwikkeling van de 'vier rijken' is toe te schrijven aan de mate waarin de G'ddelijke macht of 'vonk' die alle geschapen dingen bezielt, zich manifesteert. We kunnen deze G'ddelijke 'vonk' het minst van al ontwaren in de anorganische dingen, die ogenschijnlijk helemaal geen 'leven' hebben, en het meest van al in de mens, die een onsterfelijke ziel heeft, die een 'deel van het G'ddelijke boven' is[4].

Dit is echter alleen maar waar vanuit het gezichtspunt van de mate van manifestatie van de G'ddelijke faktor in hen, dat wil zeggen, voor zover het menselijk verstand haar kan ontwaren. Wanneer men het echter van 'Bovenaf' bekijkt, zijn alle dingen in werkelijkheid op gelijke wijze tot ontstaan gekomen door de woorden van G'd, en houdt dezelfde kracht van de *creatio ex nihilo* hen in stand.

'Wanneer een intelligent iemand nadenkt over de grootheid van de En-Sof[5], gezegend zij Hij, zal hij begrijpen dat er, zoals de naam zegt, geen einde of grens is aan het Licht en Leven dat van Hem uitstroomt door Zijn Wil, die verenigd is met Zijn Essentie en Zijn in een volmaakte eenheid. Als de werelden tot stand waren gekomen door een reeks uitstralingen van het Licht van de En-Sof, niet door 'samentrekkingen' (tsimtsoemiem), op de wijze van oorzaak en gevolg,

dan zou de wereld in het geheel niet geschapen zijn zoals nu, in haar begrensde en eindige toestand…. Deze samentrekkingen dienen ertoe de expansie van het Licht en het Leven te verbergen en tegen te houden, opdat zulk Licht en Leven beperkt wordt, passend bij begrensde en eindige voorwerpen… Deze vorm van (geopenbaarde) straling, die zich kleed in de hogere en lagere werelden en deze bezielt, is zo klein dat ze niets is in vergelijking met of met betrekking tot het verborgen Licht, dat er is in de vorm van En-Sof (oneindig) en dat niet opgenomen wordt in de werelden in een geopenbaarde vorm, maar ze van 'Boven' af 'omvat'. Wat hier met deze term bedoeld wordt is niet ruimte, maar wijst erop, dat het niet in een geopenbaarde vorm 'gekleed' krijgt, is, maar eerder in een verborgen vorm, alsof het over en boven de geschapen werelden en de Schepping in deze en zijn in ons eigen bolvormige aarde beschouwen, kunnen we de G'ddelijke faktor erin voorstellen in haar macht om mineralen en planten te produceren, maar dit is slechts een oneindig klein deel van de G'ddelijke Licht – die de aarde tot stand heeft gebracht'.[6]

Met andere woorden, er zijn twee vormen van G'ddelijke uitstraling, die in de Kabbala 'Memallee' (vullen) en 'Soveev' of 'Makief' (omringen) genoemd worden en die de Chabad filosofie als volgt uitlegt: De eerstgenoemde, 'Memallee', is de G'ddelijke openbaring die zozeer 'samengetrokken' is, dat ze in staat is 'gekleed' (betreffende het vullen) opgesloten te worden binnen zelfs stoffelijke en vergankelijke objekten. Dit is de G'ddelijke uitstraling in haar geopenbaarde vorm, een openbaring, die tot uitdrukking komt in het bezielen van de geschapen dingen in hun vergankelijke toestand. De laatstgenoemde, de 'Soveev', is het Oneindige Licht, dat zo sterk is dat het niet opgesloten zou kunne worden in verankelijke objekten, en waarvan men dientengevolge zegt dat het hen 'omringt'.

We zullen het een beetje meer vereenvoudigen. Alle dingen die geschapen zijn, bestaan uit substantie en vorm. Substantie en vorm zijn ondeelbaar, maar als we in staat zouden zijn ons de substantie van een ding los van z'n vorm voor te stellen, dan zouden we zeggen dat de substantie tot stand komt door de G'ddelijke uitstraling die we 'Soveev' of 'Makief' noemden, terwijl de vorm tot stand komt door de G'ddelijke uitstraling die we 'Memallee' noemden. Wanneer we nu terugkeren tot de 'vier rijken', die we boven noemden, kunnen we zien dat deze gradatie slechts denkbaar is bij de G'ddelijke faktor die 'Memallee' genoemd wordt; want hoe groter de faktor van geopenbaarde levenskracht bij het objekt is, hoe hoger zijn plaats is in de graadverdeling van de Schepping.

De variërende graden van G'ddelijk 'Licht en Leven' die de geschapen dingen bezielen, houden natuurlijk geen meervoudigheid of verandering in het G'ddelijk Zijn in, zoals we al eerder vermeld hebben.[7] We kunnen dit ook zien aan ons eigen lichaam. Onze ziel of levensgeest vult ons gehele lichaam, van het hoofd tot de voeten. Enerzijds is onze ziel één ondeelbare eenheid. Anderzijds is er een veelvoudigheid van de ziel te onderkennen wanneer we haar 'uitstraling' bezien in de verschillende delen en ledematen van het lichaam: ze is het sterkst in het verstand, dat in het hoofd zetelt en dat zich manifesteert in de gedachten; en minder sterk in andere organen, zoals de voeten. Toch beweegt de voet ogenblikkelijk wanneer het denkbeeld om een wandeling te maken opkomt – hetgeen aantoont dat de wil zich potentieel in het hele lichaam bevindt, in de vorm van een 'omvattende kracht'.[8]

Er is dus in alle geschapen dingen, van de hoogste sferen tot aan onze wereld, die de meest stoffelijke is, een combinatie van de twee soorten G'ddelijke uitstraling, de scheppende ('Makief' of 'Soveev') en de bezielende ('Memallee'). Eerstgenoemde is de oneindige en verborgen G'ddelijke faktor, en laatstgenoemde is de eindige of 'geopenbaarde' faktor (in de levenskracht van het objekt). Deze twee G'ddelijke faktoren zitten in een bepaalde verhouding in alle dingen. Hoe groter het overwicht van de bezielende faktor in een objekt is, des te hoger is zijn graad op

de ontwikkelingstrap zoals wij het zien. Evenzo, hoe primitiever of lichamelijker een ding is, hoe sterker de scheppende kracht erin is en hoe minder sterk de bezielende faktor. Dientengevolge staan vanuit het gezichtspunt van het Oneindige Licht de meer primitieve objekten boven de minder primitieve of (vanuit ons gezichtspunt) de meer 'gevorderde' – want de eerstgenoemde bevatten meer 'Oneindige' macht, die noodzakelijk is om ze in stand te houden. Laten we ons een bloempot voorstellen met een bij op een van de bloemen. Naar onze mening staat de aarden pot het laagst op de graadverdeling van de Schepping, de bloemen staan in een hogere klasse, de bij in nog een hogere, en wij in de hoogste klasse van allemaal. Maar laten we ons voorstellen dat we de Oneindige of scheppende kracht in hen zouden kunnen zien; dan zouden we ze in omgekeerde volgorde klassificeren.

Vanuit deze hoek bekeken zal het duidelijk worden, waarom de mens afhankelijk is voor zijn bestaan van de andere vormen van leven op deze aarde en in het bijzonder van de aarde zelf. Want op het eerste gezicht lijkt het paradoxaal dat brood in staat is de mens kracht te geven, omdat brood schijnbaar zo oneindig inferieur is aan de mens, die een ziel in zich heeft. Maar nu we hebben gezien dat in de oorsprong van de Schepping anorganische zaken een grotere kracht van de 'Soveev' bezitten, is het in het geheel niet verbazingwekkend, dat alle dingen voor hun bestaan afhankelijk zijn van de aarde. Dit is de betekenis van de woorden van de Tora (Deut. 8:3): 'Niet d.m.v. brood alleen zal de mens leven, maar d.m.v. alles wat voortkomt uit de mond van G'd zal de mens leven'; d.w.z. het is niet het stoffelijke brood dat de mens kracht geeft, maar het is van het G'ddelijke woord, of de G'ddelijke macht, door welke het brood in staat gesteld wordt te bestaan in een toestand van creatio ex nihilo, dat de mens kracht krijgt. Ditzelfde G'ddelijke woord houdt het menselijk organisme in stand, maar zoals we tevoren gezegd hebben, is de G'ddelijke faktor het sterkst in het onbezielde en dientengevolge heeft brood de G'ddelijke macht de mens te sterken.[9]

We kunnen nu zien hoe belangrijk de verscheidene rituele voorwerpen zijn, hoe nederig hun stoffelijke oorsprong ook is, bij het dienen van G'd. Want door ze te gebruiken brengt de Jood de hoogst mogelijke G'ddelijke openbaring teweeg in deze wereld en tegelijkertijd bereikt hij het hoogst mogelijke kontakt of de hoogst mogelijke verbinding met het G'ddelijke Zijn; immers, de andere vormen van de Schepping bevatten een 'hogere vonk' in hun oorsprong dan zijn eigen menselijke organisme.

Iedere Jood heeft zijn eigen 'deel' in deze wereld, waarin het zijn plicht is G'ddelijke openbaring tevoorschijn te brengen. Want zoals hij afhankelijk is van zijn deel in deze wereld voor zijn stoffelijk bestaan, zo is datzelfde 'deel' afhankelijk van hem in geestelijk opzicht, want het is slechts door zijn tussenkomst dat het de Schepper kan dienen.

In het licht van het bovenstaande zal de betekenis van het welbekende gezegde van de stichter van Chabad, 'G'd maakt stoffelijke dingen uit geestelijke, en het volk Israël verandert stoffelijke dingen in geestelijke'[10] duidelijk zijn.

Noten (Hoofdstuk 5)

1. Hfst. III.
2. Ibid.
3. *Tanja*, hdst. 38.
4. *Tanja*, hdst. 2.
5. Zie noot 2, hdst. III.
6. *Tanja*, hdst. 48.
7. Hdst. IV.
8. *Derech Mitswotecha*, Tsitsis, Poltawa, 1911, een Chassidische uiteenzetting van de geboden, door Rabbi Menachem Mendel uit Lubavitch (zie noot 3, Inleiding).

9. *Likoete Tora*, Mattot. De Likoete Tora (Verzamelingen uit de Tora) is een reeks Chassidische verhandelingen over de wekelijks gelezen delen, eveneens over Sjier-Hasjiriem en de feesten, beginnend met Wajikra, maar voorafgegaan door verhandelingen over Besjalach en Pekoede. Het werd gepubliceerd in het jaar 1848 in Zhitomir door de 'Tsemach Tsedek' (zie noot 3, Inleiding) en wordt aan hem toegeschreven vanwege zijn kommentaren, noten en uitleggingen van de verhandelingen van zijn grootvader. In werkelijkheid is het het tweede deel van Tora Or (Tora Licht) door Rabbi Shneur Zalman (noot 12, Inleiding), dat voor het eerst gedrukt werd in het jaar 1831 in Kopust, waarbij slechts het eerste deel (betreffende de eerste twee boeken van de Pentateuch, evenals Chanoeka en Poeriem) werd gedrukt in Kopust, tegelijk met vele andere Joodse drukkerijen, gesloten werd op last van de regering. Het tweede deel werd later gedrukt onder de titel Likoete Tora (Hajom Jom, pag. 16, zie de volgende noot).
10. *Hajom Jom*, pag. 91, Gezegden en Gewoonten gerangschikt overeenkomstig de dagen van het jaar, verzameld uit toespraken en geschriften van de vorige en samengesteld door de huidige Lubavitcher Rebbe, gepubliceerd door Ozar Hachasidiem Lubavitch, Brooklyn, N.Y., 1943.

Hoofdstuk VI: De Beloning

Het geloof in G'ddelijke beloning voor goede daden en straf voor verkeerd doen, is een van de fundamentele doctrines van onze G'dsdienst. Het is het elfde punt in de formulering van de Maimonides.

Het is duidelijk dat, als de G'ddelijke vergelding onmiddellijk zou volgen, de mens beroofd zou zijn van zijn grootste gaven – de vrije wil en de onafhankelijkheid van handelen. Hij zou bang zijn iets verkeerd te doen op gevaar af van een onmiddellijke straf en hij zou verlangend zijn goed te doen uit zelfzuchtige beweegredenen, ertoe gebracht door de compensatie die onmiddellijk op een goede daad zou volgen. Het is overbodig te zeggen, dat dit niet G'd's idee was betreffende het leven van de mens op deze aarde.

Opdat de mens zijn volle mate van onafhankelijkheid van handelen zou behouden, was het nodig dat de G'ddelijke vergelding verborgen zou zijn, zelfs zozeer dat er twijfel aan zou kunnen ontstaan of ze wel bestond. De vraag 'Waarom gaat het de slechten goed?' is dikwijls gesteld en veel mensen geloven ten onrechte dat er in het geheel geen G'ddelijke Voorzienigheid is, maar dat alles bij toeval gebeurt. Maar zij zien over het hoofd dat het 'bij toeval' geschieden slechts schijn is; doch deze schijn is noodzakelijk om de vrije wil te waarborgen.

Zelfs daar waar de menselijke geest op zijn best en hoogst is, is er nog steeds een onmetelijke afstand tussen de eindige geest van de mens en de Oneindige Wijsheid van de Schepper. Voor een logisch denkend iemand is het ondenkbaar dat 'de Rechter van de hele wereld geen recht zou doen' (Gen. 18:25), en het absolute geloof van Abraham, de eerste Jood, in G'd's rechtvaardigheid, werd door ons, zijn kinderen, voor altijd geërfd.

Welke vorm neemt de beloning aan?

Onze Wijzen hebben onderscheid gemaakt tussen twee soorten beloning: de 'baten' (Perot – vruchten) en het 'kapitaal' (Keren): 'Dit zijn de dingen waarvan de mens de vruchten plukt in deze wereld, terwijl het kapitaal voor hem bewaard wordt in de toekomstige wereld: het eren van z'n vader en moeder, daden van goedertierendheid, het verzoenen van iemand met z'n medemens, etc.' (de eerste Misjna van Pea[1]).

Maimonides stelt in zijn Commentaar op deze Misjna duidelijk dat iedere gunst die men zijn medemens bewijst, beloning brengt in deze wereld.

Zo'n vergoeding bestaat niet alleen uit een beter wordende maatschappij – immers, de ene goede daad leidt tot een volgende – maar er is ook een speciale individuele vergoeding voor iedere daad van vriendelijkheid die men z'n medemens betoont, mits deze daad ook aannemelijk is voor G'd. (Onechte vriendelijkheid wordt duidelijk buitengesloten.)

'Het is bekend dat wanneer de mens in zijn hart gevoelens van liefde en barmhartigheid wakker maakt jegens allen die barmhartigheid behoeven, er 'Boven' eveneens gevoelens van onbegrensde barmhartigheid jegens hem worden opgewekt, waarbij vanuit de Bron van de barmhartigheid en het Leven van alle leven overvloedige weldaden steeds verder afdalen, via de hogere en de lagere werelden, totdat deze G'ddelijke weldaden in deze materiële wereld vorm krijgen in (de zegeningen van) kinderen, leven en levensonderhoud'.[2]

Dit betekent dat iedere daad van goedertierendheid die gevat kan worden onder de algemene term Tsedaka – liefdadigheid, (of met de woorden van onze Wijzen – gemieloet chasadiem, daden van goedertierendheid) een tegendaad van weldadigheid van 'Boven' afwekt (zie eveneens hdst. IV).

Dit voor zover het de 'baten' van een mitswa betreft, wat van toepassing is op alle geboden, en in het bijzonder op de plichten van de mens jegens zijn Schepper, zoals Tsitsiet, Loelav, etc. Deze beloning wordt bewaard voor de toekomstige wereld, want ze is zo groot, dat ze niet 'gekleed' kan worden in deze oneindige en lichamelijke en eindige wereld. Het is met betrekking tot deze beloning dat onze Wijzen zeiden: 'De beloning voor een mitswa komt niet in deze wereld' (*Gemara Kidoesjien* 39b).[3] Zelfs waar in de Tora geschreven staat 'opdat het U goed gaat' (Deut. 22:7), zeggen onze Wijzen (Ibid.) dat met deze woorden bedoeld wordt 'de wereld die helemaal goed is', dat wil zeggen, de 'toekomstige Wereld', die na het leven komt.

Want alle wereldse genoegens kunnen niet opwegen tegen het volbrengen van één enkel voorschrift, zelfs niet wanneer men zich een hele levensduur vol plezier voorstelt, zonder een ogenblik van kwelling of lijden van welke aard ook. Onze Wijzen zeiden (Awot 4:17), 'Eén ogenblik van genot in de toekomstige wereld overtreft al het genot van het hele leven in deze wereld'. Diezelfde Wijze heeft gezegd (Ibid) dat 'Deze wereld is als een voorportaal vergeleken bij de toekomstige wereld; bereid u voor in het voorportaal opdat ge de troonzaal mag binnenkomen'. Hetzelfde idee komt tot uitdrukking in het gezegde, 'Hij die werkt vóór Sjabbat (d.w.z. in deze wereld), zal op Sjabbat eten (in de toekomstige wereld)' (awoda Zara 3a).

De echte beloning zal dus in het Hiernamaals komen. Maar wat is de aard van deze beloning? Is het denkbaar dat een eenvoudige daad, zoals het leggen van Tefillien, het dragen van Tsitsiet of het geven van geld voor liefdadige doeleinden zou resulteren in zo'n overvloedige vergoeding dat deze hele wereld haar niet kan bevatten?

We zullen de tweede vraag eerst bespreken. Het wordt uitgelegd door de eerste vertolker van het Chabad Chassidisme in de volgende vergelijking:

'De aarde bezit het groeivermogen om alle vruchten te produceren overeenkomstig hun soort; deze vruchten worden voortgebracht door de zaden in de aarde te planten. Het zaad nu, heeft smaak noch zoetheid; het groeivermogen dat de aarde bezit bevat niet de vorm van de vrucht, aangezien dit vermogen verscheidene vruchten kan produceren, afhankelijk van het soort zaad dat geplant is, tarwe of wijnstok, etc. Door de vereniging echter van het zaad, dat de vrucht in potentie bevat, met de aarde kan het groeivermogen 'gekleed' worden in het zaad zodat de juiste vrucht overeenkomstig het zaad geproduceerd wordt.

Hetzelfde is waar voor de geboden die ... als zaad zonder smaak zijn, belichaamd als ze zijn in stoffelijke zaken, te weten Tsitsiet die uit wol gemaakt zijn, Tefillien die op perkament staan, etc

.; want zij bevatten de Allerhoogste Wil, en doordat het volk Israël de voorschriften vervult en uitvoert, bloeit en groeit de Allerhoogste Wil om onthuld te worden ... "[4]

Hierin ligt de uitleg van de verheven mogelijkheden waarmee ieder voorschrift is belast. Een voorschrift is als een zaadje. Als een klein zaadje in potentie niet slechts de substantie en vorm van één boom kan bevatten, maar van een oneindig aantal bomen - aangezien elk zaadje de zaden draagt voor een verdere groei - is het dan niet denkbaar dat een G'ddelijk voorschrift, hoe klein of onbetekenend het ons ook toeschijnt, evenzo oneindig G'ddelijk 'licht' en 'leven' bevat? Het voorschrift is de G'ddelijke Wil die de essentie is van het leven; het enige dat vereist is om het potentiële in realiteit te doen overgaan, is de daad van het ten uitvoer brengen van het voorschrift, zoals het leggen van Tefillien of het aandoen van het Talliet, hetgeen overeenkomt met de daad van het zaaien van het zaad in de aarde.[3]

Door het ten uitvoer brengen van een voorschrift zaaien we dus het zaad, waarvan we de vruchten zullen oogsten in de toekomstige wereld in de vorm van de echte en eeuwigdurende beloning.

We komen er nu toe de aard van deze beloning, die voor ons bewaard wordt in de toekomstige wereld, te beschouwen.

De aard van deze beloning is het genot de Essentie van G'd waar te nemen[6], iets waartoe wij niet in staat zijn in deze wereld. Op het moment zijn onze ogen van vlees en bloed slechts in staat stoffelijke zaken te zien Wij zijn niet in staat de G'ddelijke 'vonk' te zien die bestaan en leven geeft aan alle dingen die ons omringen. We zijn in staat de uitwendige vorm, maar niet de inwendige essentie van een ding te zien. In het Hiernamaals echter, zal ons het vermogen gegeven worden G'd in Zijn meer ware Essentie te zien, en dit genot is iets wat we ons zelfs niet kunnen voorstellen.

Over dit genot zegt Maimonides:

Zoals de blinde de kleurschakering niet kan zien, noch de dove de toon van het geluid kan horen, zo kan het vergankelijke lichaam de geestelijke geneugten (welke verkregen worden in het Hiernamaals) niet begrijpen, die voortdurend en eeuwigdurend en ononderbroken zijn; deze geneugten hebben niets gemeen met noch welke betrekking dan ook tot het genot dat verkregen wordt van stoffelijke zaken. De aard van dit genot is het vatten van de Essentie van de Schepper ... in het Hiernamaals, waar onze zielen wijs worden met de kennis van de Schepper; dat genot is ondeelbaar, niet te beschrijven, en er is niets dat er enige gelijkenis mee vertoont; er kan slechts over gesproken worden met de woorden die de profeet gebruikte, toen hij zijn bewondering wilde uitdrukken voor deze eeuwige vreugde, 'Hoe overvloedig is Uw goedheid!' (Psalmen 31:20) - dit is het eeuwig goede en het uiteindelijke doel (van het leven op deze aarde) …'.[7]

Betreffende het onderwerp beloning is Nachmanides [8] van mening dat de tijd van de 'Opstanding' de uiteindelijke 'Olam-haba' (toekomstige wereld) is waarna er geen dood meer zal zijn en dat het 'Hiernamaals', dat aan deze wereld voorafgaat, de overgangsperiode is tussen de dood en de tijd van de Opstanding van de doden. Hoewel het geestelijke genot en de geestelijke beloning van de aard en gradatie zijn zoals Maimonides ze beschreven heeft (hierboven geciteerd), voorzover ze beschreven kunnen worden, overtreft de Opstanding, het hoogtepunt van de Schepping, zelfs in oneindige mate het 'Hiernamaals' (of Paradijs) wat het geestelijke genot en de G'ddelijke onthulling betreft.[9]

Betreffende deze kwestie neemt Chabad het gezichtspunt van Nachmanides aan, omdat het ook het gezichtspunt is van de Kabbala[10]. Bovendien verklaart Chabad de schijnbare

tegenspraak dat er een grotere mate van begrip van G'd kan zijn terwijl de ziel in een lichaam gekleed is, dan wanneer ze er vrij van is. De reden is, dat de aard van het 'Gan-Eden' (Paradijs) zodanig is dat de ziel 'de glorie van de Sjechiena'[11] geniet en vat. Een ziel, nu, is iets dat door G'd geschapen is en geen schepsel, zelfs niet een engel, kan volledig de Essentie van G'd vatten.[12]

Want ook in de hoogste werelden wordt het G'ddelijke 'Licht' afgeschermd, aangezien ze het anders niet zouden kunnen verdragen en daarom geen bestaan zouden kunnen hebben.[13] De studie van de Tora echter en het vervullen van G'ddelijke voorschriften ten tijde dat de ziel in het lichaam huist, stellen de mens in staat een mate van G'ddelijke openbaring te bereiken, zo hoog als mogelijk is in deze wereld en tegelijkertijd geven ze het volk Israël de kracht om deze G'ddelijke openbaring - zonder enige afscherming - in de toekomstige wereld na de Opstanding te verdragen. Met dit doel heeft G'd het volk Israël de Tora gegeven, die 'kracht' genoemd wordt. (En iets dergelijks was al gebeurd van de Tora op de Berg Sinai).[14]

Wanneer de dagen van de Messias zullen komen en in het biezonder wanneer de doden weer zullen opstaan, zal de wereld haar hoogste volmaaktheid bereikt hebben, iets waarvoor ze oorspronkelijk geschapen was.

Dan zal het volk Israël, zelfs met ogen van vlees en bloed, de Essentie van de Schepper waarnemen, zoals geschreven staat (Jesaja 30:20), 'En Uw Meester zal Zichzelf niet langer verbergen, en Uw ogen zullen Uw Meester zien.' Door dit overvloedige licht dat er dan is voor het volk Israël zal de duisternis van de hele wereld verlicht worden, zoals geschreven staat (Jesaja 40:5), 'En de glorie van G'd zal geopenbaard worden en alle vlees zal zien ... '[15]

Men zal nu begrijpen waarom de ziel 'naar beneden' gestuurd wordt om in een lichaam te huizen, ondanks het feit dat het voor de ziel een grote achteruitgang betekent om de aanwezigheid van de Sjechiena in de Hoogte te verlaten en naar beneden te komen om te leven in een stoffelijke wereld, waar het Licht van G'd uiterst verborgen is. Geen wonder dat de ziel dat onwillig doet, aangezien de ziel zelf volmaakt is en geen tuchtiging terwille van zichzelf nodig heeft in dit aardse leven.

Maar het algemene doel van de afdaling van de ziel naar deze aarde is om de wereld te ‘herstellen’ en haar te veranderen van een stoffelijke in een geestelijke, waar het G'ddelijke Licht geopenbaard zal worden zonder enige ‘afscherming’ en om de aardse stof aan de geestelijke vorm te onderwerpen, teneinde ‘deze wereld tot een verblijfplaats voor G'd te maken’. Door het in acht nemen van de Tora en de geboden zuivert een Jood zijn eigen aardse lichaam, wat hem in staat stelt met G'd te communiceren en tegelijkertijd zuivert hij ook zijn ‘deel’ in deze wereld, en bereidt hij het voor op zijn hoogste volmaaktheid in de ‘toekomstige wereld’ wanneer de geest van het kwaad uitgeroeid zal zijn en ‘De glorie van G'd geopenbaard zal zijn’, en ‘De gehele aarde gevuld zal zijn met G'd’s glorie’.[16]

Noten (Hoofdstuk 6)

1. Zie eveneens *Gemara Sjabbat* 127a.
2. *Iggeret Hakodesj* 17
3. Ibid. hdst. 3.
4. *Tora Or* (zie noot 9, hdst. V), Sjemot.
5. Ibid.
6. Verg. *Koezarie* 1:109, en volgende.
7. Maimonides, *Commentaar op de Misjna*, Sanhedrin hdst. Chelek.
8. *Sjaär Hagemoel*.
9. Hierin verschilt Nachmanides van mening met Maimonides, die gelooft dat het tijdperk van de wederopleving (van de doden) een overgangsperiode is voor de Olam Haba (Zie Maimonides; *Hilchot Tesjoewa*, hdst. 8, 9; eveneens *Hilchot Melachiem*, hdst. 11, 12).

10. *Derech Mitswotecha* (zie noot 8, hdst. V), Tsitsiet.
11. *Iggeret Hakodesj*, 17.
12. *Tanja*, hdst. 36. *Iggeret Hakodesj* 23
13. *Tanja*, hdst. 36.
14. Ibid.
15. Ibid.
16. Ibid. hdst. 37.

Hoofdstuk VII: Oprechtheid – Het Leidende Beginsel

Alhoewel het idee van een G'ddelijke verrekening terecht een aansporing vormt om de positieve geboden te vervullen en afhoudt van het overtreden van de verboden, is de ideale dienaar van G'd natuurlijk degene die G'd dient zonder te denken aan beloning of straf, maar eenvoudigweg omdat de G'ddelijke voorschriften goed en waar zijn per se[1]. Onze Wijzen raden ons aan (Awot 1:3), 'Weest niet als dienaren die hun meester dienen op voorwaarde dat ze een beloning ontvangen; maar weest als dienaren die hun meester dienen zonder de voorwaarde te stellen dat ze een beloning ontvangen'.

Er wordt verteld van een rabbijn die een etrog kon kopen slechts op voorwaarde dat hij ten gunste van de verkoper afstand deed van zijn rechten op de beloning voor deze mitswa in de toekomstige wereld. De rabbijn deed dit opgewekt onder het uitroepen van: 'Nu ben ik dan eindelijk eens in staat een mitswa te doen zonder te letten op de Olam-haba!' En van Rabbi Schneur Zalman, de vertolker van Chabad, wordt verteld dat hij in ogenblikken van extase uitriep: 'Ik wil Uw Gan-Eden niet, ik wil Uw Olam-haba niet; ik wil slechts U, U alleen'![2]

Dat is de meest verheven vorm van het dienen van G'd – het is het dienen dat door *liefde* aangespoord wordt, in tegenstelling tot het dienen dat aangespoord wordt door vrees. Er is ons geboden zowel liefde als vrees voor G'd in ons hart te hebben en beide zijn de 'kinderen' van Chochma, Bina, Daät, (Chabad).[3] Het dienen van G'd echter dat door liefde wordt aangespoord, is zonder enige twijfel van een hogere orde.[4]

Desalniettemin, wanneer men de verheven funkties van de G'ddelijke voorschriften beschouwt zoals ze in de vorige hoofdstukken besproken zijn, is het duidelijk dat het belangrijke deel betreffende de voorschriften hun vervulling is. Hoewel de kennis betreffende de funkties en betekenissen van de geboden zeer belangrijk is en leidt tot een hogere vorm van G'ddelijke openbaring[5], is een zodanige kennis niet van essentieel belang voor het vervullen van de voorschriften. Wat belangrijk is, is vertrouwen in G'd en een oprecht verlangen om zich aan Hem te hechten[6], en dit hoedanigheden die aanwezig zijn, zowel bij degene die G'd dient die niet geleerd heeft, als bij degene die wel geleerd heeft. In vergelijking met G'd zijn we trouwens allemaal ongeleerd en onwetend, zoals Koning David zei (Psalm 73:22): 'Ik ben onkundig en 'onwetend''.[7] Iedere Jood, zonder uitzondering, heeft een aangeboren liefde voor G'd, hetgeen een erfenis is van onze voorvaderen, en daarom is zelfs de minst behoudende Jood in staat zijn leven te offeren voor de heiliging betreffende Zijn Naam.[8]

Het Chassidische gezichtspunt dat de gewone, ongeleerde Jood even goed dienaar van G'd kan zijn als een geleerde – en soms zelfs een betere – was heel wat kwade gevoelens die het teweeggebracht heeft onder de stand der geleerden.

Eeuwenlang was het aangenomen gezichtspunt dat het gezegde tijdens onze Wijzen (Awot 2:5), 'Lo am haärets kan geen vroom man zijn' letterlijk opgevat moest worden en dat men zich

er tamelijk strak aan moest houden. Het resultaat van deze interpretatie was dat de onwetende man – am haärets – veracht en versmaad werd. Deze houding vormde ongetwijfeld een sterke faktor om de onwetendheid en ongeletterdheid onder de Joden te verkleinen, maar schiep twee verschillende standen: de talmied chacham en de onwetende – de am haärets.

Tijdens zo eeuwen van ballingschap en in het bijzonder in de Middeleeuwen, toen de economische toestand van Joden overal op z'n slechtst was, breidde de stand van de am-haärets zich uit. De Joden werden verstrooid over de hele wereld, dikwijls in geïsoleerde gemeenschappen waar de middelen en gelegenheden tot een Joodse opvoeding karig waren of volledig ontbraken. Alhoewel ze wat geletterdheid betreft hun Christelijke buren ver vooruit waren, waren velen niet in staat naar Jesjiwot te zenden en onder de economische spanning verslechterde de standaard van de Talmoedische opvoeding aanzienlijk.

Het leven was erg zwaar voor deze eenvoudige, ongeleerde mensen, want ze hadden niet slechts te lijden van de onderdrukking door hun niet-Joodse buren, maar ook van de verachting van hun mede-Joden – de stand der geleerden. Ondanks hun gebrek aan kennis en geleerdheid bleven ze toch trouw aan hun geloof, met een devotie die door hun geleerde broeders niet overtroffen werd; zij dienden G'd zo ver hun kennis reikte, maar met hun hele hart en ziel.

Toen de Baäl Sjem Tov[9] zijn aktiviteiten begon, richtte hij zijn aandacht eerst op de economische toestand van zijn broeders in Oost-Europa, en daarna op hun geestelijke toestand. Hij begon met 'eerst het lichaam te genezen en daarna de geest'.[10] Het ligt niet op het gebied van deze verhandeling om enigszins uitvoerig uit te weiden over de reikwijdte en het succes van het pionierswerk van de Baäl Sjem Tov en van zijn opvolger, de Maggied van Mezeritch, en van de leerlingen van laatstgenoemde, onder wie Rabbi Shneur Zalman, de stichter van Chabad, de voornaamste plaats inneemt. Er moet echter gezegd worden dat de warme houding tegenover de eenvoudige eerlijke Jood van de fundamentele principes van Chabad is. Al lijkt het misschien tegenstrijdig – want Chabad, dat Wijsheid-Begrip-Kennis betekent, is in hoge mate een intellectuele richting – het idee dat alle Joden een ziel hebben die 'een deel is van het G'ddelijke 'Boven'', en dientengevolge dat zelfs de ongeleerde Jood inherente eigenschappen heeft die op één lijn staan met die van de geleerde, loopt als een gouden draad door de Chabad literatuur. Alhoewel de ziel in kwaliteit kan verschillen, bezit, volgens Chabad, iedere Jood en Jodin het vermogen de hoogste volmaaktheid te bereiken in het dienen van en de eenwording met G'd.

Chabad is zelfs verder dan dat gegaan, het leert nl. dat de eenvoudige, ongeleerde dienaar van G'd, die zich niet bewust is van de esoterische of zelfs van de elementaire funkties van de voorschriften, in vele opzichten in het voordeel is t.o.v. de geleerde. In de eerste plaats bezit de ongeleerde Jood een natuurlijke nederigheid, die groter is dan die van de geleerde, en in de tweede plaats is het mogelijk dat hij de echte hoogten van hartstochtelijk dienen bereikt, iets dat hij bereikt vaak buiten de koele, intellectuele geleerde ligt.

De leiders van chabad hebben altijd de eenvoud en oprechtheid bij het dienen van G'd door de gewone Jood geprezen, zelfs al is deze totaal ongeleerd. Ze hebben openlijk tot uitdrukking gebracht hun oprechte bewondering voor en afgunst op deze eigenschappen, die bijna exclusief een geprivilegeerd bezit vormen van de niet-geleerde vormen.[11] Er is, bijvoorbeeld, de beroemde Chassidische gebeurtenis van de Joodse boerenkinkel die de Jom-Kippoer dienst in de synagoge bijwoonde en die, volledig ongeletterd als hij was, de gebeden niet kon zeggen. Zijn innerlijke verlangen om een te worden met G'd werd zo diep opgewekt, dat hij er uitdrukking aan gaf op de enige manier waarop hij dat kon, nl. door uit te barsten in een hartstochtelijk

‘kukelekuu’ dat door de synagoge klonk. Toch redde deze ongebruikelijke vorm het ‘dienen van G'd’ het lot van de gehele gemeenschap![12]

Het was dit principe van het Chassidisme dat zich tot doel stelde een grotere oprechtheid bij het dienen van G'd te bevorderen en daarbij het idee bracht dat de am haärets een goed dienaar van G'd kan zijn en soms zelfs een betere dan de geleerde, dat de meest hevige kritiek en het heftigste verzet opwekte van de kant van de Talmoedische geleerden van die tijd, die er een bedreiging voor de autoriteit van de Tora-geleerde in zagen. Het feit dat het Chassidisme voortdurend de belangrijkheid van de studie van de Tora benadrukte, verzachtte hun angsten niet.

Tijdens een openlijk debat, dat in 5543 (1783) in Minsk plaatsvond tussen de geleerden van Wilna, Sjklov, Brisk en Minsk aan de ene kant, als oppositie, en Rabbi Shneur Zalman, de vertolker van Chabad, aan de andere kant verdedigde laatstgenoemde het bovengenoemde gezichtspunt. Door zijn antwoord werden velen van zijn tegenstanders vurige volgelingen van het Chassidisme.

Deze theorie, zo legde Rabbi Shneur Zalman uit, is gebaseerd op de eerste G'ddelijke openbaring aan Mozes, de eerste leider van het volk Israël, uit de ‘brandende braamstruik’ (Ex. 3:2), hetgeen Mozes’ eerste en belangrijkste les was in het ware leiderschap van het Joodse volk. Volgens de interpretatie van de Baäl Sjem Tov, zo vervolgde Rabbi Shneur Zalman, symboliseert de ‘brandende braamstruik die niet verteerd werd’ de nederige Jood, die brandt met een hartstochtelijk vuur van liefde voor G'd, een vuur, dat, zoals dat van de braamstruik, onverzadigbaar is. Want terwijl het hartstochtelijk dienen van G'd door de geleerde een uitlaat vindt in zijn gebeden en wat hem in staat stelt zijn hartstochtelijke gevoelens te vermengen met de koelheid van zijn verstandelijk begrip, wordt de niet-geleerde alsmaar verteerd door het vuur van zijn hartstochtelijke verlangen om zich aan G'd te hechten, zonder dat hij in staat is het te blussen. Uit deze nederige 'braamstruik' nu, 'spreekt de stem van G'd'; bij deze nederige maar oprechte mensen rust de G'ddelijke Aanwezigheid![13]

Dientengevolge hoeft geen Jood door zijn gebrek aan kennis ontmoedigd te worden betreffende zijn verlangen een ware dienaar van G'd te worden. Niet de theorie maar de daad is het belangrijkste. De primaire vereisten zijn oprechtheid en vertrouwen en deze ontbreken in geen enkele Jood of Jodin. Want iedere Jood is vanwege zijn G'ddelijke ziel doordrongen van een aangeboren geloof in G'd en Zijn Tora, hetgeen, indien het tenminste niet voortdurend onderdrukt wordt, zich gemakkelijk laat gelden. Als de Jood ermee begint de G'ddelijke voorschriften met oprechtheid en vertrouwen in praktijk te brengen, zal hij een andere kijk op het leven krijgen; zijn verstand zal aanzienlijk geprikkeld worden en zijn verstandelijke vermogens zullen in hoge mate worden vergroot. Want net zoals stoffelijk voedsel het stoffelijk lichaam kracht geeft, zo geeft geestelijk voedsel - de Tora en voorschriften de ziel kracht. En net zoals stoffelijk voedsel het lichaam kracht geeft, of we nu wel of niet weten hoe het verteringsproces plaats vindt, net zo is het met de ziel. De Joodse manier is: men moet de G'ddelijke geboden met vertrouwen en oprechtheid in praktijk brengen, zonder erop te wachten dat men hun betekenis begrijpt. Te zeggen: 'Ik neem de geboden niet in acht totdat ik de betekenis ervan begrijp', is hetzelfde als om te zeggen: 'Ik eet niet totdat ik het verteringsproces begrijp'[14].

Dit is de betekenis van ‘Naäse wenisjma’ – we zullen (eerst) *doen* en (dan) zullen we het (trachten te) *begrijpen*, met welk principe Mozes’ eerste en belangrijkste les was in het ware leiderschap van het Joodse volk Israël de Tora op de Sinai aanvaardde.

Noten (Hoofdstuk 7)

1. Maimonides, *Hilchot Tesjoewa*, hdst. 10.
2. *Derech Mitswotecha* p. 275.
3. Zie noot 1, hdst. I.
4. Maimonides, *Hilchot Tesjoewa*, hdst. 10.
5. *Tanja*, hdst. 38. Ergens anders worden, gebruikmakend van de vergelijking met het zaad (zie hdst. VI), de voorschriften die uitgevoerd worden zonder Kawana, aandacht, vergeleken met ongekweekte vruchten, terwijl de voorschriften die met Kawana uitgevoerd worden vergeleken worden met gekweekte vruchten, die van een veel betere kwaliteit zijn.
6. Ibid. hdst. 41, *Likoete Tora*, deel II, 50:2.
7. *Tanja*, hdst. 18.
8. Ibid.
9. Rabbi Israel Baäl Sjem Tov, de stichter van het algemene Chassidisme, geb. 18 Elloel 5458 (1698), gestorven Sjawoeot 5520 (1760).
10. *Hatomiem*, II, p. 44.
11. *Some Aspects of Chabad Chassidism* (zie noot 5, hdst. II); p. 26.
12. *'On the Teachings of Chassidus'*, N.Y. 1959, p. 44 e.v.
13. *'Sefer Hasichos 5702'*, N.Y. 1964, blz. 44 e.v.
14. Rabbi Joseph I. Schneersohn, *Memoires*, waarin een episode verteld wordt met leden van de (nu niet meer bestaande) anti-religieuze Jevsektzia in Rusland (zie *Biographical Sketch of Rabbi Joseph I. Schneersohn*, door Nissan J. Mindel, p. 10).